

Metropolitaan kustlandschap 2100

Deze opdracht wordt uitgeschreven door het Team Vlaams Bouwmeester. De departementen MOW en RWO ondersteunen de studie inhoudelijk doorheen het volledige traject, en financieel in fase 3. Alle partners hebben de ambitie om een geïntegreerde visie over de kust te ontwikkelen en hiermee het zuiver technische, verdedigingsmatige (Vlaamse Baaien) vraagstuk te overstijgen. Het doel van deze studie is dat zowel MOW, RWO als andere administraties van de Vlaamse overheid uit de resultaten van het ontwerpend onderzoek beleidsmatige ideeën kunnen distilleren.

Fase 1 : verkennende en methodologische analyse

1.Intro

De Belgische kust is uniek in zijn soort. België heeft 11.000.000 inwoners en een kuststrook van 67km lang. Deze kust is quasi volledig bebouwd met hoge appartementsgebouwen met zicht op zee. Deze bebouwing wordt beschermd door lange dijken. Van Knokke tot in de Panne rijdt de kusttram. Er wonen permanent 250.000 inwoners. In het piekseizoen loopt dit op tot een mensenmassa van +/- 2.000.000. Het kustgebied pendelt zo tussen een provinciale rust en de drukte van een grote metropool. Op zonnige dagen vormt het strand de grootste stedelijke publieke ruimte van België.

De kustontwikkeling is ongeveer 150 jaar oud, dat is in feite nog jong. Ze ving aan met de uitbouw van enkele mondaine badplaatsen. In een tweede ontwikkelingsfase evolueerde de kust van de her en der verspreide hotels in een duinenlandschap naar een quasi continue strip met tweede-verblijven. Het courante imago van de kust is in feite niet meer dan een dijkzone en heeft het karakter van een object. In realiteit is de strip echter veel breder: het is een strip van 67 op 5 km die bovendien niet autonoom op zich staat.

Een derde ontwikkelingsfase is aangebroken. De huidige constellatie staat immers onder druk van een aantal nieuwe uitdagingen zoals klimaatverandering, energietransitie, globalisering, demografische tendensen. Kwesties rond klimaat en energie bvb. verplichten ons om urgent een grensoverschrijdende visie te ontwikkelen voor het gebied. Zowel in de lengterichting (Calais & Vlissingen), als in de dwarsrichting zijn daarbij allianties en ontwikkelingen mogelijk.

2.Kader

In zijn ambitiesnota spreekt de Vlaams Bouwmeester onder de noemer ViA ruimte de wens uit om een aantal speculatieve architecturale en ruimtelijke denkpistes en initiatieven uit te zetten, die aansluiten bij de lopende beleidstrajecten. Specifiek wordt onderzoek naar grensoverschrijdende gebieden vernoemd, waaronder de kuststreek. Zo werd de Architectuurbiënnale van Venetië door de Vlaams Bouwmeester en het Vlaams Architectuurinstituut aangegrepen om het ontwikkelingstraject voor een nieuw Beleidsplan Ruimte mee te ondersteunen vanuit speculatief ontwerpend onderzoek.

Recent werd binnen het kader van Vlaanderen in Actie (ViA) het project Vlaamse Baaien opgestart o.l.v. het departement MOW en zijn verschillende afdelingen samen met een aantal private partners. Dit traject bouwt voornamelijk voort op het thema kustveiligheid en zet daarnaast in op natuurlijkheid en aantrekkelijkheid van de kustzone, duurzaamheid (alternatieve energievoorziening) en economische ontwikkeling. In vijf lopende werkgroepen, waar bovengenoemde partners deel van uitmaken samen met LNE - ANB, het Agentschap RO Vlaanderen Onroerend Erfgoed, het Vlaams Kenniscentrum PPS en de universiteiten van Gent en

Leuven, wordt zo vanuit een eerder technische en inhoudelijke insteek ingezet op kustverdediging, de havens, de Westerschelde en het getijdengebied tot Antwerpen, mogelijke eilanden en natuur- en landschapsinrichting (ecologie). Half 2014 moet er een masterplan Vlaamse Baaien liggen.

Momenteel wordt een nieuw Beleidsplan Ruimte opgemaakt door het departement RWO. Het groenboek daarvan werd op 4 mei 2012 door de Vlaamse Regering goedgekeurd. Omdat het Beleidsplan Ruimte strategischer (realisatiegericht) en selectiever zal zijn dan het RSV, zullen in het traject van groenboek naar witboek 'strategische gebieden' van Vlaams niveau worden bepaald. Deze gebieden zijn van essentieel belang voor de doorwerking van de Vlaamse visie op het terrein. De kust zou zo'n 'strategisch gebied' kunnen zijn. Het beleidsmatige traject van RWO en het speculatieve ontwerpend onderzoekstraject van "Via-ruimte" bij de Vlaams Bouwmeester staan hierbij niet los van elkaar, maar kunnen elkaar voeden in een samenwerking die Vlaanderen ziet als een laboratorium voor een metropolitaan Europa.

Naast de trajecten die lopen bij de drie partners van deze studie, zijn er recent in Vlaanderen nog een aantal vermeldenswaardige onderzoeken gevoerd. In 'Coastal Communities 2150 and beyond' wordt bottom-up een overkoepelende en gecoördineerde visie uitgewerkt, gestuurd door Kustbeheer van de Provincie West-Vlaanderen. 'Future Commons 2070. Magnificent Surroundings' presenteert een kritische ruimtelijke visievorming omtrent langetermijntoekomst van het Belgische Deel van de Noordzee en aanpalende gebieden. (opgemaakt door magnificentsurroundings.org, een denktank omtrent ruimtelijk-maatschappelijke vraagstukken, ondersteund door de Belgische Stichting de Roeping, 2008-2011).

De Vlaams Bouwmeester wil nu, inhoudelijk ondersteund door MOW en RWO, een geïntegreerde studie voor de kust opstarten die als doel heeft in te zetten op ontwerpend onderzoek. Deze studie situeert zich in de bovenstaande context en maakt gebruik van de kennis die is opgebouwd in de bovenstaande trajecten. De resultaten van de studie kunnen input geven voor de trajecten van de verschillende partners en actoren.

3. Uitdagingen

De kust vertoont uitzonderlijke kenmerken. Er stellen zich een aantal actuele problematieken. Sommige daarvan zijn eerder symptomatisch zoals de algemene beeldkwaliteit van de kust, de parkeerproblematiek en verdringing. Andere zijn meer structureel zoals de vergrijzing en ontgroening van de kustzone, de algemene problematiek van het woningenbestand, en kwesties rond mobiliteit. Daar voegen zich een aantal macro-uitdagingen aan toe. Hoe kan de kust tegen 2100 energieneutraal of positief zijn? Hoe zal de vergrijzende en verjongende kust transformeren tot een multiculturele kust? Hoe maakt de kust de ambitie waar om zich in de globaliserende wereld als een toplocatie o.a. voor toerisme en handel te positioneren? En hoe gaat de kust om met de verschillende prognoses voor de stijging van de zeespiegel of toe/afname van stormen.

De studie 'Metropolitaan kustlandschap 2100' heeft ontwerpend onderzoek als doel. Dit bevat de ontwikkeling van speculatieve pistes, het aftasten van scenario's en de vertaling daarvan. Het is daarbij de bedoeling om op basis van data en realiteiten, ingaand op opportuniteiten, stapstenen te verzamelen voor een verder traject. Deze ontwerpmatige benadering houdt rekening met, maar laat zich niet beperken door bestaande regelgeving en beleid. Ze opent perspectieven, om vervolgens des te scherper op de essentie in te kunnen gaan. Waar de werkgroepen rond de Vlaamse Baaien bvb. eerder thematisch werken, brengt deze studie de verschillende elementen uit die werkgroepen samen en voegt er nieuwe aan toe. De integrerende logica van het traject en van de samenwerking is hierbij van uiterst belang.

4. Gevraagde producten

Het traject wordt uitgezet in 3 fases. De eerste fase verzamelt de insteek voor de tweede fase, zoals de tweede fase de derde fase voorbereidt.

Fase 1 betreft een 'droge, verkennende en methodologische' analyse. De analyse heeft een verkennend karakter en levert bronnen, tekst, materiaal, interviews aan in een overzichtelijk document. Het is geen uitgebreid academisch onderzoek. De studie beoogt een actiegericht aanpak. De uiteindelijke grafische & communicatieve verwerking zal in Fase 2 gebeuren, en is dus niet de hoofdfocus van Fase 1. Het materiaal moet wel nauwgezet en grondig worden aangeleverd, zodat het bruikbaar is voor verwerking in Fase 2. Door ons relevant gevonden gekende documenten en een lijst van belangrijke actoren met contactgegevens worden bij de start van het onderzoek aangeleverd door de opdrachtgevers van de studie.

De analyse van fase 1 gaat in op de volgende elementen:

- Ten eerste vragen we om de historische evolutie van de kust op bondige wijze te schetsen. Dit bevat o.a. de evolutie van het kunstwerk, de functionaliteiten, het verscherpen van de lagen, en een verbeelding van de ideeëngeschiedenis van de kust.
- Ten tweede doorgrondt de studie hoe de kust vandaag functioneert, met de belangrijkste elementen of lagen die ze bevat met een reflectie over de onderlinge interacties of contradicties (landschap, infrastructuur, mobiliteit, hernieuwbare energie, ecosystemen, duurzaamheid, leisure, verblijfsaccommodatie, watersysteem, ontwikkelingspotentieel, kringlopen van grondstoffen, ...).
- Ten derde wordt een bondige aanzet gegeven van hoe de kust zich internationaal positioneert. Deze internationale benchmarking heeft een breder doel, zoals de betekenis en potentiële meerwaarde van grensoverschrijdend en internationaal werken rond een gelijkaardige thematiek of problematiek. Hoe wordt omgegaan met vergelijkbare fenomenen. De vraag hierbij is welke problematieken gaan primeren: kustverdediging, massatoerisme, verlies van biodiversiteit, energieproductie,... Onder deze benchmarking zou bijvoorbeeld een vergelijking van de (ruimtelijke) configuratie van de kust met andere topkustgebieden kunnen vallen, zoals Taragona-Lloret de Mar in Spanje of de Gold Coast in Australië, of hoe de kust zich kadert in de Schelde Rijn Delta vanaf de Waddeneilanden tot voorbij Calais. Of andere ... Deze aanzet wordt verder uitgewerkt in fase 2.
- Ten vierde wordt een overzicht en interpretatie gevraagd van de actuele problematieken en macro-uitdagingen.

De resultaten van deze eerste fase vormen de directe insteek voor fase twee, die de analyse een stap verder brengt. Deze tweede analysefase wordt benaderd vanuit de houding van een ontwerpend onderzoeker. Hier zullen mogelijke strategische thema's, programma's, scenario's en ontwerpopgaves worden gedefinieerd en keuzes gemaakt. Dit mondt uit in een 'sprekend, grafisch en communicatief' document, een publicatie, die de basis vormt voor Fase 3. In de derde fase zullen 3 tot 5 ontwerpteams op de in fase 2 gedefinieerde strategische thema's, programma's en ontwerpopgaven ontwerpend onderzoek doen voor het gehele kustgebied.

5. Team, expertise & vaardigheden

Voor fase 1 verwachten we een team dat ervaring heeft met methodologisch onderzoek, interviews met actoren, voeling heeft met ontwerpend onderzoek (op territoriale schaal), en in staat is scherpe syntheses te maken. Het team is compact, maar multidisciplinair, bij voorkeur wordt buitenlandse expertise geïntegreerd. Naast de benodigde expertise die is af te leiden uit de bovenstaande projectdefinitie, benadrukken we graag nog het belang van

- het vermogen om kritisch te denken
- de capaciteit om integrerend te denken (niet sectoraal) & ervaring met systeemdenken (verbinden van effecten)
- het creatief vermogen (concepten, terminologie, streven naar vernieuwing...)

Het team voor fase 2 bouwt verder op de vaardigheden van fase 1 en voegt daar het vermogen tot grafische verbeelding en dus de houding van een ontwerpend onderzoeker aan toe. Het einddocument dient tevens op een heldere en toegankelijke manier geschreven te zijn.

Voor fase 3 verwachten we ontwerpteams met ervaring met territoriaal ontwerpend onderzoek en uitstekende kennis van de internationale praktijk.